

OHJEITA JA NÄKÖKULMIA LAPSIVAIKUTUSTEN ENNAKKOARVIOINTIIN KUNNAN PÄÄTÖKSENTEOSSA

TÄMÄ OHJE ON TARKOITETTU tueksi kunnille, jotka haluavat ottaa käyttöön tai kehittää lapsivaikutusten ennakoarviointia osana päätöksentekoa. Myös yksittäiset valmistelevat viranhaltijat ja luottamushenkilöt voivat käyttää ohjetta työnsä tukena. Ohje on laadittu osana Suomen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -työtä.

Lapsivaikutusten ennakoarviointi on prosessi, jossa arvioidaan etukäteen päätösesityksen vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen. Ennakoarviointi mahdollistaa eri vaihtoehtojen vertailun ja parhaan ratkaisun löytämisen. Se on myös tapa varmistaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämä lapsen edun harkinta lasta tai lapsia koskevassa päätöksenteossa.

Usein on järkevää yhdistää lapsivaikutusten arviointi laajempaan vaikutusten ennakoarvioinnin prosessiin. Tässä ohjeessa esitetyt näkökulmat ja suositukset on tarkoitettu valmistelun tueksi sekä silloin, kun päätökset koskevat pääasiallisesti lapsia, että silloin, kun vaikutuksia lapsiin tarkastellaan osana laajempaa vaikutusten arvioinnin kokonaisuutta.

LAPSIVAIKUTUSTEN ENNAKKOARVIOINNIN VAIHEET OVAT:

1. Tunnista tarve ja arvioitava asia.
2. Kuvaa asian taustoja ja tavoitteita sekä eri päätösvaihtoehtojen perusteluja ja seurauksia.
3. Kerää olennainen tieto aiheesta. Määrittele mahdollisen lisätiedon tarve.
4. Kuule lapsia ja nuoria sekä muita, joihin päätös saattaa vaikuttaa.
5. Analysoi ja vertaile eri vaihtoehtojen vaikutuksia lasten ja lapsiryhmien hyvinvointiin ja lapsen oikeuksien toteutumiseen.
6. Tee yhteenveto eri päätösvaihtoehtojen arvioiduista vaikutuksista. Tee tarvittaessa suositus siitä, miten päätöksenteossa edetään.
7. Julkista ainakin arvioinnin tulokset ja perustelut. Tiedota asiasta myös niille, joita prosessissa on kuultu. Määrittele, miten vaikutuksia seurataan.
8. Kun päätös on tehty, seuraa ja arvioi toteutuneita vaikutuksia.

PROSESSIN VAIHE

HUOMIOITAVAA

1. Tunnista tarve ja arvioitava asia.

Kunnan on hyvä linjata, millaisten päätösten valmistelussa lapsivaikutusten ennakoarviointi tehdään. Voi olla järkevää miettiä erilaiset toimintatavat sen mukaan, onko kyse:

1. Pääasiallisesti lapsia koskevista asioista. Tällöin on päätettävä, millaiset asiat edellyttävät vaikutusten arviointia esim. merkittävyytensä, aiheeseen liittyvien ristiriitojen tai pitkälle ulottuvien vaikutusten vuoksi.
2. Kaikkia kuntalaisia, mutta myös lapsia koskevissa asioista. Tällöin on päätettävä, millaisissa asioissa lapsinäkökulma tulee huomioida laajemman vaikutusten arvioinnin osana, koska aihe on lasten näkökulmasta merkittävä. Tällaisia ovat usein esim. lähipalveluihin, joukkoliikenteeseen ja kevyen liikenteen väyliin liittyvät ratkaisut.

Lapsivaikutusten ennakoarviointi on erityisen tärkeää silloin, kun päätöksellä on vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien lasten hyvinvointiin. Tällaisia lapsiryhmiä voivat päätöksestä riippuen olla esim. köyhien perheiden lapset, maahanmuuttajalapset, vammaiset lapset, turvapaikanhakijalapset tai kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset.

Vaikutusten ennakoarviointi on hyödyllistä myös sellaisissa tilanteissa, joissa käsiteltävä asia on uusi eikä siitä ole ennestään kokemusta tai valmiita toimintamalleja.

Mitä aikaisemmassa vaiheessa kunnan valmistelu- ja päätöksentekoprosessia vaikutukset arvioidaan, sitä mielekkäämpää ja hyödyllisempää se on. Esimerkiksi kunnan strategisia painopisteitä asetettaessa on syytä arvioida ennalta valintojen vaikutuksia. Kunnan hyvinvointisuunnitelma voi toimia yhtenä välineenä lapsiin kohdistuvien vaikutusten arvioinnissa ja seurannassa.

2. Kuvaa asian taustoja ja tavoitteita sekä eri päätösvaihtoehtojen perusteluja ja seurauksia.

Vaihtoehtoja on aina vähintään kaksi: esitetty muutos ja niin sanottu 0-vaihtoehto eli se, ettei nykytilaan tehdä muutosta.

0-vaihtoehdon tarkastelu on nykytilan arviointia. Esitetyn muutosvaihtoehdon lisäksi voi tarkastella myös kompromissivaihtoehtoa, joka sijoittuisi nykytilan ja esitetyn muutoksen välimaastoon.

Vaihtoehtojen esittely ja vertailu ei poista esittelijältä mahdollisuutta suositella vain yhtä vaihtoehtoista. Lapsivaikutusten arviointi ei kuitenkaan ole sama asia kuin yhden ainoan vaihtoehdon perustelu.

PROSESSIN VAIHE

HUOMIOITAVAA

3. Kerää olennainen tieto aiheesta. Määrittele mahdollisen lisätiedon tarve.

Millaista **1)** tutkimustietoa, **2)** viranomaistietoa ja **3)** kokemustietoa aiheesta on saatavilla?

Mitä tietoa puuttuu? Onko sitä mahdollista saada?

Eriolaisten syy- ja seuraussuhteiden ja vaikutusten ketjujen esiin tuominen edellyttää usein tiimityötä. Esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointityöryhmä tai muu monialainen työryhmä voi toimia yksittäisen valmistelijan tukena tiedon keräämisessä ja reflektoinnissa. Tällainen toimintatapa edellyttää kunnassa yhteistyön mahdollistavaa toimintakulttuuria.

Jos tietopohjassa on aukkoja, tämä on hyvä tehdä vaikutusten arvioinnissa näkyväksi. Tällöin päätöksen jälkeen tehtävässä seurannassa voidaan kiinnittää huomiota erityisesti näihin seikkoihin – ja tarvittaessa tehdä korjauksia.

4. Kuule lapsia ja nuoria sekä muita, joihin päätös saattaa vaikuttaa.

Keitä käsiteltävä asia koskee suoraan tai välillisesti? Mitä näiden ryhmien näkemyksistä jo tiedetään?

Mitä eri lapsiryhmiä on syytä kuulla?

Millaisin menetelmin eri asianosaisia voidaan kuulla?

Ks. Avoimen hallinnon tietokortit lasten ja nuorten kuulemisesta: <http://vm.fi/hallinnon-avoimuus/avoinhallinto/avoimen-hallinnon-tietokortit>

5. Analysoi ja vertaile eri vaihtoehtojen vaikutuksia lasten ja lapsiryhmien hyvinvointiin ja lapsen oikeuksien toteutumiseen.

Vaikutukset voivat olla eri lapsiryhmien kohdalla erilaisia ja aiheeseen voi liittyä keskenään kilpailevia tai ristiriitaisia tavoitteita ja näkökulmia.

Ehdotusta voi arvioida esim. siitä näkökulmasta, miten se vaikuttaa eri lapsiryhmien:

- terveyteen
- turvallisuuteen
- kasvuun ja kehitykseen
- ihmissuhteisiin
- asumiseen ja liikkumiseen
- arjen sujuvuuteen
- lepoon, leikkiin ja vapaa-aikaan
- osallistumismahdollisuuksiin
- yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen

HUOM! Lapsivaikutusten arviointi ei ole sama asia kuin tavoitteiden määrittely tai listaaminen. Vaikutukset voivat olla sekä tavoiteltuja että ei-toivottuja, suoria tai välillisiä, lyhyellä tai pitkällä aikavälillä toteutuvia.

PROSESSIN VAIHE	HUOMIOITAVAA
<p>6. Tee yhteenveto eri päätösvaihtoehtojen arvioiduista vaikutuksista. Tee tarvittaessa suositus siitä, miten päätöksenteossa edetään.</p>	<p>Etenemissuositus voi tarkoittaa tietyn päätösehdotuksen suosittelun lisäksi myös:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lisätiedon keräämistä • nykytilan säilyttämistä • negatiivisiin vaikutuksiin varautumista tai • alkuperäisen ehdotuksen muokkaamista.
<p>7. Julkista ainakin arvioinnin tulokset ja perustelut. Tiedota asiasta myös niille, joita prosessissa on kuultu. Määrittele, miten vaikutuksia seurataan.</p>	<p>Vaikutusten ennakoarviointi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jäsentää valmistelua ja päätöksentekoa • Tekee näkyväksi vaihtoehdot ja arvovalinnat • Kehittää päättäjien ja valmistelijoiden yhteistyötä • Mahdollistaa tavoitteiden / strategian toteutumisen tarkastelun • Mahdollistaa negatiivisiin vaikutuksiin varautumisen • Tekee päätöksenteosta avoimempaa, läpinäkyvämpää ja osallistavampaa
<p>8. Kun päätös on tehty, seuraa ja arvioi toteutuneita vaikutuksia.</p>	<p>HUOM! Vaikutusten ennakoarviointi ei ole sama asia kuin vaikuttavuuden arviointi. Seurannassa voidaan kuitenkin arvioida myös vaikuttavuutta eli sitä, onko päätöksellä saavutettu / tullaanko saavuttamaan halutut tulokset.</p>

UNICEF edistää lapsivaikutusten arviointia osana Lapsiystävällinen kunta-mallia. Tutustu malliin täältä: <http://www.unicef.fi/lapsiystavallinenkunta>